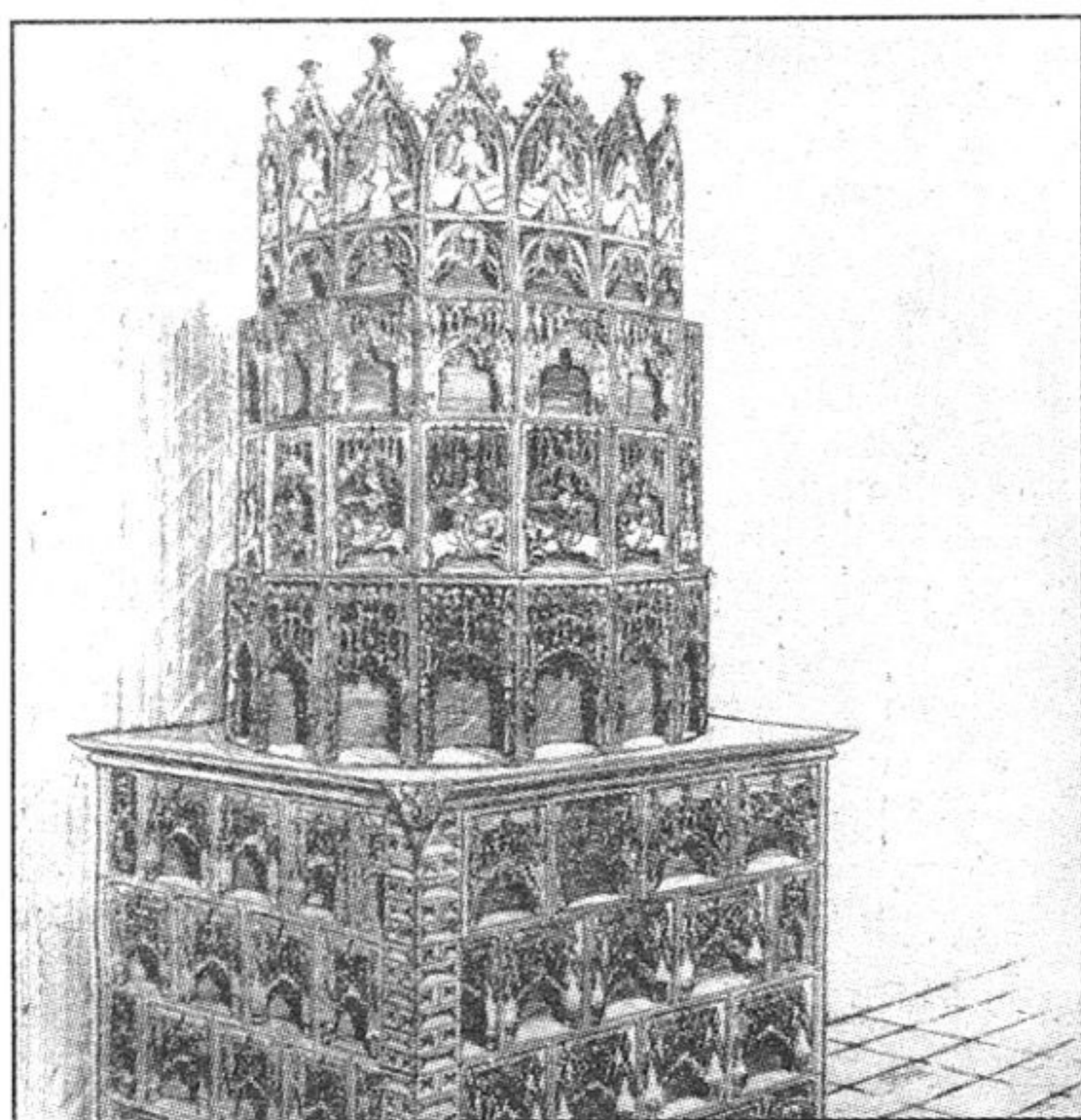

Novoveški pećnjaci iz 15. stoljeća

Idealna rekonstrukcija kaljeve »peći s vitezom« kakva se proizvela u radionici na Novoj Vesi krajem 15. stoljeća

Pećnjak pronađen prilikom arheoloških istraživanja na Novoj Vesi s prikazom viteza na konju

Građevinski radovi unutar urbanih cjelina nerijetko su jedini izvor materijalnih svjedočanstava o povijesti jednoga grada.

Stalni arheološki nadzor pri takvim radovima provodi se u gradskim zonama uvedenim u registre zaštite spomeničke baštine kao kompleksa od izuzetne važnosti za povijest određenog područja.

Gotovo u pravilu takvi nadzori završavaju zaštitnim arheološkim istraživanjima koja vrlo često zadržavaju i mijenjaju dinamiku građevinskih radova te, ponekad, dovode u sukob »zaštitare« i investitore.

Tako su pri građevinskim radovima na prostoru današnjeg poslovno-trgovačkog kompleksa Centar Kaptol u Novoj Vesi, stručnjaci Muzeja Grada Zagreba i Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu, odlučili provesti zaštitna arheološka istraživanja na spomenutoj lokaciji, vodeći računa o kulturno-povijesnom značenju prostora omeđenog ulicom Nova Ves na istoku i Tkalčićevom na zapadu.

Bio je to imperativ koji je arheologe i službu zaštite spomenika navodio na izuzetan oprez prilikom izvođenja zemljanih radova u tom arealu.

Naime, Nova Ves spominje se u dokumentima prvi put već 1344. godine, ali je taj prostor u posjedu Kaptola već od 1237. godine kada biskup Stjepan II. daruje kanonicima »zemlju sjeverno od katedrale«.

Dotad je, od osnutka biskupije, pripadala zagrebačkom biskupu.

Prema povijesnim izvorima na toj su zemlji kanonici u 13. st. izgradili neke objekte od zajedničkog interesa.

Premda stalni arheološki nadzor nad radovima bagera i buldožera nije rezultirao materijalnom potvrdom tog najstarijeg povijesnog horizonta naseļavanja Nove Vesi, povijest grada obogaćena je saznanjem o postojanju radionice za izradu kaljevih peći, koja je uz samu današnju ulicu Nova Ves izrađivala takve peći tijekom 15. i početkom 16. st.

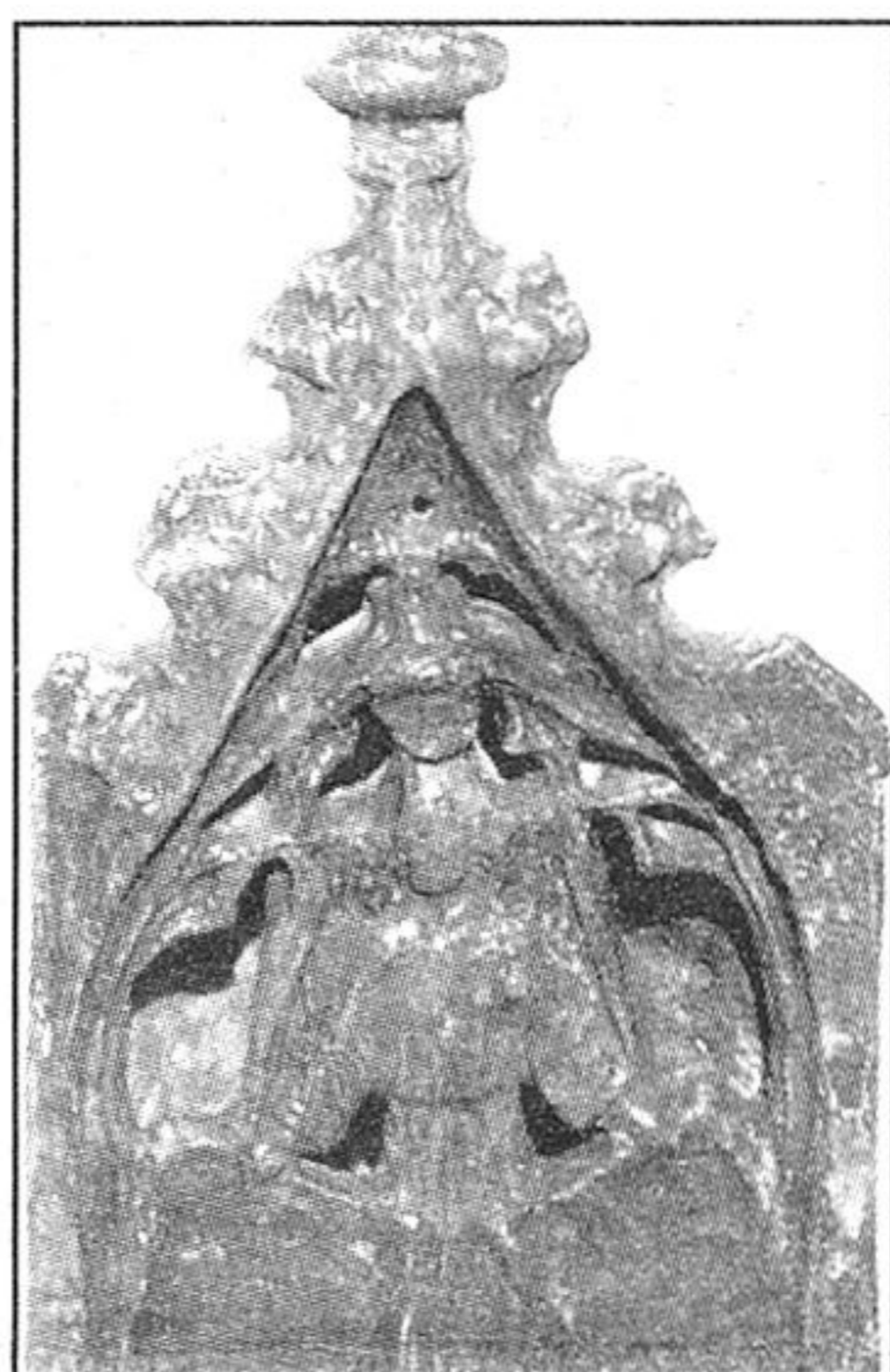
Grijanje stambenih prostorija od prapovijesti do danas sastavni je dio kulture stanovanja. S napretkom civilizacije način zagrijavanja prostorija postajao je sve zahtjevniji.

Od prapovijesnog otvorenog ognjišta, preko antičkog sistema hipokausta i srednjovjekovnog kamina, do današnjeg centralnog grijanja, čovjek se trudio dobiti ugodno zagrijani prostor u kojem bi bilo što manje dima i čađe.

Sistem hipokausta, gdje je ložište peći prvi put u ljudskoj povijesti bilo izmješteno iz stambenog prostora, pada u zaborav po dolasku novog stanovništva na prostore Rimskog carstva i tek s pojavom kaljevih peći, tijekom 14. st., definitivno će se riješiti problem zadimljenosti tih prostorija.

Otkriće radionice koja u samom srcu današnjeg Zagreba izrađuje kaljeve peći već u 15. stoljeću, smatraju stručnjaci, predstavlja izuzetan podatak koji bacna potpuno novu sliku na kulturu stanovanja ondašnjih stanovnika Zagreba.

Najstariji pronađeni primjerci pećnjaka od kojih se zidala kaljeva peć, nalikovali su zdjelastim keramičkim posudama koji su, međusobno pove-

Novoveški pećnjak s prikazom anđela koji nosi dva štitasta grba

• Kultura stanovanja u Starom Zagrebu bila je viša nego što se ranije mislilo, a pećnjaci izrađeni u srcu našeg grada mogu se uspoređivati sa najboljima te vrste, kakvi su se ugrađivali u kraljevske i vlastelinske dvorove diljem Europe

zani i omazani s unutrašnje strane glinom, činili vanjski plašt peći – čime se višestruko povećavao njezin grijajući dio.

Različiti oblici pećnjaka koji su izrađivani u novoveškoj radionici 15. stoljeća te motivi aplicirani na njih, svjedoče o visokoj tehnološkoj razini izrade, ali i o razvijenom ukusu zagrebačkih naručitelja.

Naime, kako svjedoče arheološki nalazi, uz vrlo jednostavne primjerke pećnjaka, ova je radionica izrađivala, za ono vrijeme, vrlo zahtjevnu i sigurno skupu »peć s vitezom« koja se, nakon što je prvi put napravljena za kraljevsku palaču u Budimu između 1454. i 1457. godine, kao modni trend izrađivala u različitim inačicama te ugrađivala u kraljevske i vlastelinske dvorove diljem Europe.

O njezinoj vrijednosti svjedoči i podatak da je kao poklon vladara postavljena u dvorove osoba od najveće kraljeve milosti.

Bila je to peć koja je, kombinacijom zeleno i smeđe glaziranih pećnjaka, impozantnim nizom skulpturalnih motiva i svojom arhitektonskom konstrukcijom, nadmašila svoju osnovnu funkciju zagrijavanja te je postala dekorativni element prostora u kojem se nalazila.

Pojedini primjerci s te peći, koji su izrađeni na Novoj Vesi, kvalitetom izrade i glaziranja nimalo ne odudaraju od izgleda budimskih izvornika.

Međutim, novoveški majstor je, imajući jasnu sliku zahtjevnog izvornika, izrađivao i inačice prema vlastitoj likovnoj koncepciji ukrašavanja koje su u pravilu slabije kvalitete.

Razlog tome treba tražiti u istrošenosti kalupa u kojem ih je izrađivao ili, vjerojatnije, u prilagodavanju proizvoda platežnoj moći naručitelja.

Ostatke identičnih peći s vitezom pronašli su arheolozi tijekom istražnih radova na utverdama Medvedgrad i Susedgrad.

Peći koje su bile postavljene u dvoranama tadašnjih posjednika tih utvrđenih plemićkih gradova, Ivana Tuza te Andrije Heninga, nastale su upravo u pećarskoj radionici na Novoj Vesi.

Vjerojatno su tamo dopremljene kao dar tadašnjeg zagrebačkog biskupa Osvalda Tuza bratu Ivanu i nećakinja Sofiji udatoj za Andriju Heninga.

Eventualna buduća arheološka istraživanja na Kaptolu trebala bi iznjedrili ostatke barem još jedne takve peći koja se morala nalaziti u biskupskom dvoru Osvalda Tuza, osobi vrlo bliskoj kulturno-umjetničkoj eliti okupljenoj oko kralja Matije Korvina.

U svom graditeljskom i umjetničkom angažmanu na obnovi kaptolskih utvrda i uređenju katedrale, zasigurno biskup Osvald nije propustio urediti unutrašnjost svoga kaptolskog dvora, kako ne bi izgledom zaostajao za dvorovima ondašnjih velmoža.

Svakako da je u takvoj dekoraciji interijera kaljeva »peć s vitezom«, koja je ukrašavala dvorane najvišeg vlastelinskog sloja Ugarske toga doba, bila jedan od elemenata kojim je kaptolski biskupski dvor dosezao sjaj kraljevskih palača Budima.

Kako je biskup Osvald Tuz, prema povijesnim izvorima, bio osoba od izuzetne političke, ali i financijske, moći, pretpostavlja se da je naručio izradu peći s vitezom kod lokalnog lončara s Nove Vesi te tako potpuno redizajnirao njegovu dotadašnju proizvodnju.

Vještina novoveškoga majstora bila je na dostatnoj razini da se prilagodi potpuno novoj tehnici izrade kaljevih peći, s pećnjacima čija je prednja perforirana ploča rađena u kalupu, a završna obrada izvedena je tehnikom glaziranja.

Tako je ondašnji Zagreb, očito, imao pećarsku radionicu koja kvalitetom svojih izrađevina i širokim odabirom motiva te tehnologijom, ne odudara od – ne samo lokalnih majstora diljem kraljevstva s kraja 15. i početka 16. st. – već se može pohvaliti izrađevinama vrlo bliskim kraljevskim radionicama Korvinova dvora.

Izuzetno dobra, ali nažalost rijetka, suradnja investitora (Kaptol-Centra), gradske službe zaštite spomenika u Zagrebu i muzejskih djelatnika Muzeja grada Zagreba, rezultirala je uspješnom prezentacijom ovih nalaza u okviru spomenutog poslovno-trgovačkog kompleksa. Time ovaj nalaz, koji svjedoči o vrlo visokoj razini kulture stanovanja srednjovjekovnih stanovnika Zagreba, nije ostao poznat samo užem krugu stručnjaka, već preko dvije vitrine, smještene nedaleko samog mjesta nalaza upoznaje Zagrepčane i njihove posjetitelje s kulturnom baštinom Grada i njegovom poviješću.

Boris Mašić